

Gijs van Elk,
voorzitter CRR

Tegen tegenprestatie

De Participatiewet legt in beginsel aan iedereen, met uitzondering van heel jong en heel oud, een tegenprestatie op. Dit is de verplichting om naar vermogen door de gemeente opgedragen onbeloonde, maatschappelijk nuttige werkzaamheden te verrichten. Het is géén re-integratie-instrument om iemand weer snel aan werk te helpen. Ook mag het niet leiden tot verdringing op de arbeidsmarkt. En daar zit een behoorlijk scherpe angel, maar daarover dadelijk meer. Over het fenomeen tegenprestatie valt veel te zeggen en er is gelukkig ook veel over te doen.

Tegenprestatie bevoegdheid

Laat ik beginnen met te zeggen dat een gemeente niet verplicht is om de tegenprestatie op te leggen. De gemeente heeft de bevoegdheid, maar hoeft daar geen gebruik van te maken. Als het wel gebeurt, en helaas is dat vaak en verkeerd het geval, wordt het voor de betrokken uitkeringsgerechtigde een verplichting om de tegenprestatie te leveren. De gedachte van de overheid is: Beroep doen op de solidariteit van de samenleving houdt een wederkerigheid in. Daar moet je wat voor terugdoen, mede indachtig de bijbels spreuk: die niet werkt, zal niet eten.

Strijd met internationaal recht

De tegenprestatie staat op gespannen voet met allerlei internationale verdragen waarin een verbod op dwangarbeid en verplichte tewerkstelling is geregeld¹. Niemand mag gedwongen worden onbetaald te werken. En dat is precies wat het is. Op straffe van verlaging van de uitkering wordt de gerechtigde op bijstand, het laatste vangnet, verplicht om onbetaalde arbeid te verrichten. Niet de minste juristen hebben de overheid daar al op gewezen en zijn verbaasd over het gemak waarmee de overheid stelt dat er geen sprake is van schending van de internationale regelgeving.

---

¹ Ik verwijs naar artt. 5, 15, 23 en 31 van Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, artt. 4, 23 en 24 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, art. 4 van het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en fundamentele vrijheden, en artt. 1, 2, 3, 4, en 26 van het Europees Sociaal Handvest en artt. 1, 3, 7 maar ook artt. 12 en 14 van Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten.

Werk is weg uit bijstand

Een tegenprestatie is eigenlijk ook niet nodig. Er is werk zat, maar we hebben er alleen geen fatsoenlijk loon voor over. We willen het werk niet eerlijk delen, we willen niet nadenken over allerlei vormen van arbeidsparticipatie met een garantie voor iedereen op werk dat past bij de talenten, vaardigheden, interesses van iedereen die wil werken. We laten ze liever voor niks nutteloze klusjes doen, het geeft de hardwerkende belastingbetaler zo'n fijn gevoel: voor wat hoort wat. Welnu, deze belastingbetaler heeft dat gevoel helemaal niet.

Additionaliteit

De tegenprestatie is lekker goedkoop. Bijstanders mogen monumenten restaureren, boodschappen inpakken bij de supermarkt, afwassen, straten vegen, enveloppen vouwen, nietjes uit paperassen halen, bladzijden tellen, blaadjes uit het bos blazen of peuken van ambtenaren oprapen. Dit zijn geen verzonden voorbeelden. Ze komen helaas voor. Teveel. Maar wat ook voorkomt, is dat momenteel bijstandsgerechtigden werkzaamheden verrichten die voorheen werden gedaan door iemand voor wie het een normale baan was, die er ook een normaal salaris voor kreeg. Soms maken gemeenten hiermee zelfs winst; winst over de rug van bijstandsgerechtigden. Op de additionaliteit van het werk dat in de tegenprestatie moet worden gedaan, wordt dan niet zo gelet. Het verdringt werk en leidt tot concurrentievervalsing. Met een zorgvuldige toets op verdringing zou dit tegengegaan kunnen worden. Vaak gebeurt het echter niet en dus vond een partij in de Tweede Kamer dat er iets aan gedaan moest worden. Er is een initiatiefwet in de maak om die toets te intensiveren. Het is natuurlijk een gotspe dat zo iets nodig is, want het staat gewoon in de wet: tegenprestatie mag niet leiden tot verdringing. Kennelijk storen gemeentes zich daar niet aan en menig wethouder heeft, nu de lamp scheef hangt, dikke eurotekens in de ogen staan en houdt zich niet aan de wet. Dat iemands rechten te grabbel worden gegooid is dan minder van belang. Het zijn toch maar tweederangsburgers.

Werknemersvaardigheden

Een veel gehoord argument is dat men door te werken in een verplichte tegenprestatie 'werknemersvaardigheden' op zou doen. Dat de verplichting om mensen met 'een afstand tot de arbeidsmarkt' te laten deelnemen aan vrijwilligerswerk hun 'employability' zou vergroten is echter een illusie. Het werkt niet, het levert hen niet eerder een betaalde baan op. Sterker nog, het vergroot de afstand tot de arbeidsmarkt. Een belangrijke reden daarvoor is dat men zich schuldig en minderwaardig voelt omdat men geen betaald werk heeft. Men blijft daardoor hangen in het vrijwilligerswerk². Het doet ook totaal geen beroep op talenten, sluit vaak niet aan op de persoonlijke belangstelling en is in een aantal gevallen zelfs ronduit vernederend. Die teneur

---

² Aldus een onderzoek van promovendus Thomas Kampen.

is naar mijn gevoel toch al terug te vinden in de Participatiewet. Het ontbreekt er nog aan dat bijstanders niet allemaal oranje hesjes dragen waarop in kapitalen staat: 'Nullus Sum' (red: Ik ben niets, niemand).

Wat dan wel?

Bestrafing en kosteloos laten werken is niet het wondermiddel voor de bestrijding van werkloosheid. Het hanteren van de menselijke maat en investeren in echte banen zijn de werkende medicijnen. Help vooral mensen aan de slag die dat zélf echt willen. Zorg voor passend werk. Deel en creëer. En laat mensen die andere zinnige dingen te doen hebben, zoals zorgen voor kinderen of zieken, nuttig vrijwilligerswerk doen, studeren of kunstenaar zijn, lekker met rust met hun bijstandsuitkering of liever hun onvoorwaardelijke basisinkomen. Waarom dan koste wat het kost mensen dwingen te werken als er voor hen niet eens zinvol en redelijk betaald werk is of is gecreëerd? Get a life!

Gijs van Elk,
voorzitter Cliëntenraad